

Proměna presidenta o dvou jednáních.

Z kampaně proti buržoasním padělatelům dějin 1948–1953

Josef Nožička

TRANSFORMATIONS OF A PRESIDENT IN TWO ACTS.

FROM A CAMPAIGN AGAINST BOURGEOIS FALSIFIERS OF HISTORY 1948–1953

The paper examines the influence of a Soviet campaign against bourgeois falsifiers of history on the development and transformations of the image of President Edvard Beneš in Czechoslovak historiography in the early 1950s through an interpretation of the role of Beneš during the 1938 crisis.

KEYWORDS:

Edvard Beneš; falsifiers of history; historiography; Munich Agreement 1938; Winston Churchill; Nikolai Leonidovich Rubinstein; Leonid Nikolayevich Kutakov; Boris Yefimovich Stein; Václav Kopecký; Zdeněk Fierlinger; Václav Král; Klement Gottwald

Proměna obrazu presidenta Beneše v poúnorovém období, zvláště jeho role v mnichovské krizi, není dnes pro historiografii zajisté tématem nijak novým, neřkuli převratným.¹ Právě na posunech v chápání Benešovy osobnosti bývají nejčastěji demonstrovány předpokládané vlastnosti většiny historiograficky laděných textů přelomu čtyřicátých a padesátých let: jejich ideologická zátěž, problematický vztah k metodám historikovy práce, vrcholně emotivní, až dryáčnický jazyk, jímž je servírováno jedno účelové tvrzení za druhým. Pro účely výuky pak nezřídka slouží jakožto etalony nepravdivých textů falšujících dějiny a coby doklady o zneužívání historiografie k politickým účelům, její služebnosti a ideologickém zajetí, z něhož se teprve postupně vymaňovala.

Akcentování funkčního přístupu k textům, jejich faktografické a pravdivostní hodnoty, má ovšem nejméně dva negativní důsledky — za prvé vytváří dojem, že tyto texty nemají již současnosti co říci, jsou málo přínosné, neužitečné a mohou sloužit maximálně jen k ilustraci „temna“ padesátých let, či jemněji řečeno stalinistické fáze „marxistické“ historiografie. Za druhé se toto jejich odvržení děje za zřetelné favorisace reformní historiografie šedesátých let, aniž by bylo vždy dostatečně jasné, co konkrétně vyvolalo onen myšlenkový přelom, vedoucí k jedno-

1 Např. Věra OLIVOVÁ, *Manipulace s dějinami první republiky* (ČČH 91, 1993, č. 3, s. 442–459), případně články Jindřicha Dejmka, např. Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii po roce 1948. Nástin tendencí a problémů*, in: Bohumila Ferenčuhová a kol., *Biografie a historiografie. Slovenský, český a francúzsky pohľad*, Bratislava 2012, s. 25–40; dále TÝŽ, *Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii*. (*Pokus o historiografický přehled.*), ČČH 101, 2003, č. 3, s. 624–663; TÝŽ, *Československá zahraniční politika 1919–1938: pokus o historiografickou bilanci*, in: Josef Harna (ed.), *Reflexe dějin první Československé republiky v české a slovenské historiografii*, Praha 1998, s. 100–137.

značně pozitivnímu vývoji československého dějepisectví, a jaké byly výchozí pozice reformního proudu.

Převažující funkční přístup k historiograficky laděným textům tohoto období, jakkoliv usnadňuje přechod ke kontextuálně propracovanějším bádáním, bohužel také většinou zakrývá nutnost sledovat u historiografie konce čtyřicátých let a první poloviny let padesátých i její genetickou linii. Je překvapivé, že chybí pohled, který by se soustavněji zabýval vzájemnými vztahy a vazbami jednotlivých protibenešovských textů, nezkoumají se jejich prameny, inspirační zdroje, ohlasy, ani interpretační pilíře, these, rekvisity a figury tehdejšího výkladu, ani jejich původ.² Stranou pozornosti zůstávají i otázky spjaté s procesem publikování jednotlivých textů: konkrétně za jakých okolností ten který text vyšel a kde, jakou dobu si vyžádala jeho příprava k tisku, jakou pozici zaujímal v edičních plánech, kdo do jeho podoby zasahoval apod. Vzdor tomu, že je Československo po roce 1948 líčeno jako silně závislé na Sovětském svazu, je neméně překvapující, že přitom není vůbec sledována soudobá sovětská historiografická produkce a faktor, který doposud historiografie — a nejen naše — víceméně opomíjela: projevy tzv. kampaně proti buržoasním padělatelům dějin.³

Předkládaná stať by proto chtěla pomoci upozornit na tento nepoměr. Nechce sledovat motivy Benešovy proměny z „oběti Mnichova“ v „agenta mezinárodního imperialismu“, jako spíše její *mechanismus*. Chtěla by naznačit genetickou linii protibenešovských textů, rozšířit pramennou základnu a zahrnout do ní i texty sovětské provenience.⁴ Nebude proto — až na výjimky — opouštět plochu primárních textů a bude si všimnout právě oněch thesů, rekvizit a figur, které podstatně ovlivňovaly a posouvaly dějinné hodnocení Benešovy osobnosti. Stať by tak chtěla být jakýmsi doplňkem k stávajícím studiím o tomto tématu s cílem poukázat na některé rezervy dosavadního výkladu, na fakt, že textová kritika nebyla dosud vyčerpána a že hlubší studium těchto textů, zpřístupněných zde hojnými citacemi a parafrázemi, má stále své opodstatnění. Nechce být žádným celkovým zpracováním tohoto tématu, jako spíše volněji sepsanou pobídkou k jeho novému, detailnějšímu promyšlení v pozměněném a širším rámci. Ráda by také pomohla ke zlepšení práce s primárními texty, která stále trpí vysokým stupněm prezíravosti ze strany badatelské veřejnosti.

* * *

Současně s vyvrcholením politické krize v Československu na počátku roku 1948 se výrazně vyhrotily již tak napjaté vztahy mezi bývalými válečnými spojenci, tentokrát i na poli historie. Někdejší gentlemanská dohoda mezi vítězi II. světové války, uplatňovaná i během norimberského procesu — že si totiž nebudou navzájem vyčítat

2 Pokusy v tomto směru konala v šedesátých letech zejména Míla Lvová. Velkým krokem, který nebyl bohužel následován v celé šíři, byla její studie *Dvacet let o Mnichovu v naší ideologii a vědě*, Revue dějin socialismu 9, 1969, č. 3, s. 325–361.

3 K jejím bezprostředním počátkům hodlá autor publikovat samostatný text. Jisté náznaky lze sledovat ve výše zmíněné studii Jindřicha Dejmků *Československá zahraniční politika 1919–1938*, zvláště s. 110–111.

4 I když zatím půjde jen o pracovní přehled.

ani rok 1938, ani sovětsko-německý pakt z roku následujícího — padla beze zbytku poté, co Státní department Spojených států v druhé polovině ledna 1948 vydal sborník *Nacisticko-sovětské vztahy 1939–1941 — Dokumenty německého Zahraničního úřadu*.⁵ Sovětskou odpovědí byl v polovině února dokument, formálně vydaný Sovětskou informační kanceláří, připravený ovšem na ministerstvu zahraničí za finální redakce Josifa Vissarionoviče Stalina, který mu dal i název — *Padělatelé dějin*. Dokument označil americký sborník za společný britsko-francouzsko-americký podnik, který má jediný cíl — falšovat dějiny druhé světové války.

Jeho argumentace by se dala shrnout následujícím způsobem: Sovětský svaz by nikdy nemusel uzavírat s Německem pakt o neútočení, nebýt appeasementu Velké Británie a Francie a blahovolné neutrality a dolarů Spojených států. Byl to Západ, kdo posílil Hitlera a pokoušel se jeho útočnost směřovat na území SSSR. Prozíravá politika sovětského vedení však tuto variantu zvrátila a získala čas. V tomto smyslu, jako součást protisovětské politiky imperialistických zemí, byly vykládány i mnichovské události. Podle *Padělatelů dějin* bylo Československo, střeoevropský demokratický stát, obětí velmocenského čachru, vzniknuvšího nikoliv v roce 1938, ale sahajícího svými kořeny mnohem hlouběji do minulosti, a připraveného státu, které by nyní chtěly dávat z demokracie lekce!

Neméně důležitou rovinou dokumentu byla taktéž otázka váhy tzv. marxistické vědy oproti buržoasní.⁶ Vždyť přece britsko-americko-francouzští historikové otiskli — podle *Padělatelů dějin* — pod vlajkou učeneckého objektivismu účelově vybrané dokumenty mající poškodit Sovětský svaz a o zločinných ujednáních svých vlastní nepustili do tisku ani slůvko — jaká je potom jejich vědecká erudice?! Nikoliv skrytě tak dokument vznesl otázku: Jak lze uznávat buržoasního vědce, otiskne-li ony dokumenty z let 1939–1941 bez řádného vysvětlení a zařazení do patřičných souvislostí? Buržoasního vědce, který pohrdá historickým materialismem i marxistickou analýsou jako neobjektivními, a přitom se sám neštítí podílet se na nejpustější falsifikaci dějin.

Padělatelé tiskla nejprve na pokračování *Pravda*,⁷ 18. února 1948 byl celý text dán do tisku a jako brožura byl v krátké době distribuován v nákladu 500 000 výtisků.⁸ S brožurou bylo současně ohlášeno i brzké publikování dokumentové sbírky *Dokumenty a materiály k předvečer druhé světové války*.⁹ S vydáním obou titulů byla spuštěna podpurná kampaň, která brzy překonala původní účel.

5 Raymond James SONTAG — James Stuart BEDDIE (edd.), *Nazi-Soviet Relations 1939–1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Washington 1948. Publikován byl zde i tajný protokol k sovětsko-německému paktu.

6 V textu bude převážně používáno dobových charakteristik a kategorií v souladu s tehdejší praxí a pro názornější postižení procesů, které ve výkladu Mnichova a role presidenta Beneše proběhly.

7 *Padělatelé dějin* s menším zpožděním přetiskovalo a jejich jednotlivé pasáže komentovalo i *Rudé právo* a bratislavská *Pravda*, jakož i další krajinské a spřízněné listy.

8 *Фальсификаторы истории. (Историческая справка)*, Moskva 1948. Publikace byla záhy přeložena do řady jazyků.

9 *Документы и материалы кануна второй мировой войны. Том I. Ноябрь 1937–1938 гг. Том II. Архив Дирксена (1938–39 гг.)*, Moskva 1948. Jejich první díl byl dán do tisku 26. února 1948.

Vědecká rovina, která v *Padělatelích* vyvyšovala tzv. marxistickou vědu, ve svých důsledcích umožňovala kriticky vystoupit proti takřka jakémukoliv výkladu libovolného tématu, jehož původcem byl buržoasní autor, a dávala tím prostor pro obecnou kritiku buržoasního dějepisectví jako takového.¹⁰ Pojmy „Mnichov“ — dle nového výkladu *logické* a *předvídatelné* vyústění politiky západních velmocí — a „mnichovská politika“ byly výrazně věcně i časově rozšířeny a podle momentální potřeby mohly obsáhnout i ty události a osobnosti, které dosud nebyly s Mnichovem přímo spojovány.

Výraznou úlohu sehrál v této první fázi protipadělatelské kampaně sovětský časopis *Nová doba*, který zahájil seriál recenzí a příspěvků na téma *Jak se připravovala II. světová válka*. Věnoval se nově vydaným pracím, především memoárového charakteru, a podroboval je tvrdé kritice, odhaloval v nich obsaženou buržoasní falsifikaci dějin, ale i „skutečné“ pozadí přípravy válečného požáru. Např. po rozboru čerstvě vydaných pamětí Winstona Churchilla se z nedávno ještě vysoce hodnoceného „nesmiřitelného odpůrce Chamberlainovy oportunistické politiky“¹¹ stal jeden z mnichovanů.¹² Skutečnost, že *Nová doba* vycházela v mnoha jazykových mutacích včetně angličtiny, rozšiřovala dopad této sovětské kampaně. A jestliže prozatím kladla *Nová doba* důraz na texty britské, americké či francouzské, bylo otázkou času, kdy při rozbořech Mnichova sáhne i k produkci československé.

Prvním takovým titulem, který byl v *Nové době* recenzován, se počátkem června 1948 stal první díl pamětí Zdeňka Fierlingera *Ve službách ČSR*.¹³ Recensent Ju. Axel knihu ocenil jako důležité svědectví, které pomáhá odhalovat anglo-francouzsko-americké falsifikace, a četnými citacemi nastiňoval neblahou situaci Československa v roce 1938. Kritika nezazněla. Druhé dílo československé výroby bylo zato podrobeno kritice zdrcující, šlo o známou recenzi Benešových *Pamětí* od N. Rubin-

Obě publikace vyšly v cizojazyčných mutacích — *Documents and Materials Relating to the Eve of the Second World War. / Documents et matériaux se rapportant à la veille de la deuxième Guerre mondiale. / Dokumente und Materialien aus der Vorgeschichte des Zweiten Weltkrieges*. Česky vydáno jako *Dokumenty k předvečeru druhé světové války. Svazek I. Listopad 1937–prosinec 1938*, Praha 1948. *Svazek II. Dirksenův archiv 1938–39*, Praha 1949. České vydání redigoval Vlastimil Borek. Ačkoliv se tato edice dodnes používá, její souvislost s *Padělateli dějin* není nijak připomínána.

- ¹⁰ Připomeňme si, že během roku 1948 se kampani proti buržoasnímu padělání dějin postavil po bok další kampaně, vystupující proti buržoasním pojetím i v dalších vědních oborech.
- ¹¹ [Vladimír P. POTĚMKIN a kol.], *Dějiny diplomacie 3. Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 až 1939*, Praha 1949, s. 458.
- ¹² А. ЛЕОНИДОВ, Был ли Черчилль противником Мюнхена? Как подготавливалась вторая мировая война, Новое время, № 24/1948, 9. 6. 1948, s. 18–20. Česky А. LEONIDOV, Byl Churchill proti Mnichovu? Jak byla připravována druhá světová válka, Světové rozhledy 1948, č. 7, 7. 7. 1948, s. 530–532; Исаак Израилевич ЕРМАШЕВ, По поводу мемуаров Черчилля, Новое время № 27/1948, 30. 6. 1948, s. 27–32.
- ¹³ Ю. АКСЕЛЬ, Мемуары Фирлингера, Новое время № 23/1948, 2. 6. 1948, s. 28–31. S největší pravděpodobností jde o předválečného pracovníka sovětského konsulátu v Praze a překladatele české literatury Georgije Nikolajeviče Moločkovského (1910–1970, pseudonym Jurij Axel).

štejna,¹⁴ kterou *Nová doba* uveřejnila 11. srpna 1948.¹⁵ Benešův obsáhlý a mnohostranný výklad zahraniční situace před Mnichovem v nynější atmosféře kampaně proti buržoasním padělatelům dějin — a právě v jejích konturách je nutno Rubinšteinův článek chápat — nemohl obstát. Recenze sice neoznačuje Beneše výslovně za padělatele dějin, nicméně celým textem prostupuje stanovisko, že Beneš se v *Pamětech* dostal do konfliktu s historickou skutečností.¹⁶ Proměna Edvarda Beneše, obdobná té, jíž prošla osobnost Churchillova, byla odstartována. A budou to převážně these Rubinšteinovy recenze, jež budou nadále provázet čím dál pochmurnější obraz presidenta Budovatele.

I. KAPITULANT

Urychlené otištění překladu Rubinšteinovy recenze v *Tvorbě*¹⁷ a její následné souhlasné komentáře, prakticky ještě za Benešova života, nebránily zatím nijak tomu, aby i nadále vycházely v podstatě pozitivně laděné texty, a to zvláště po prezidentově smrti. Kritický proud ovšem získal výraz a směrnicí v referátu *Třicet let Československé republiky*, proneseném Václavem Kopeckým na aktivu funkcionářů KSČ v Praze 24. září 1948,¹⁸ kde se řečník na kritiku *Nové doby* jmenovitě odvolával.

Referát, v němž Kopecký nikterak původními argumenty, jednoznačně odkazujícími na sovětskou debatu, odmítl dosavadní buržoasní historiografii první republiky, vlastně zahájil protipadělatelskou kampaň i v Československu. Shodně s ní prohlásil, že: „Historie Mnichova nebyla u nás dosud ještě plně odhalena a nebylo pověděno vše, co víme a čeho jsme byli svědky.“ Protože nyní „odpadly zábrany, jež ztěžovaly vyřknutí plné pravdy o okolnostech kapitulace v září 1938“, může být odhalena plná pravda, „tendenční nepravdy a lži, jež mají oslavovati a omilostňovati kapitulantskou zbabělost těch, kteří přijetím mnichovského diktátu 30. září 1938 vpadli do zad národu, hotovícímu se k obraně republiky, a kteří způsobili strašné

14 Např. Milan HAUNER, *Mnichov v díle Edvarda Beneše. Mnichovská dohoda — cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha 2004, s. 222–223; Jindřich DEJMEK, *Edvard Beneš: obtížná cesta k politické biografii*, zde s. 635.

15 Н. РУБИНШТЕЙН, *Мемуары Эдварда Бенеша*, Новое время, № 33/1948, 11. 8. 1948, s. 26–31. S největší pravděpodobností (plné jméno nebylo v časopise uvedeno) je autorem recenze Nikolaj Leonidovič Rubinštein (1902–1952), doktor historických věd, profesor Akademie společenských věd při ÚV VKS(b) a Vysoké stranické školy a lektor moskevského městského výboru komunistické strany pro mezinárodní otázky. (Nekrolog *Вопросы истории*, № 9/1952, s. 156–157.)

16 V textu také není Beneš viněn ze zrady, natož z dvojité, jak usuzuje M. HAUNER, *Mnichov v díle Edvarda Beneše*, s. 223. Je ovšem kritisován, že nečelil zradě, které se dopustila vláda, resp. „vedoucí osoby profašistické agrární strany“.

17 N. RUBINŠTEJN, *Paměti Edvarda Beneše*, *Tvorba* 17, 1948, č. 34, 25. srpna 1948, s. 662–664. Přeložil Miroslav Galuška.

18 Projev vydalo ve velmi krátkém čase tiskem Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ, a to dokonce ve dvou vydáních. Václav KOPECKÝ, *Třicet let Československé republiky*, Praha 1948. Třetí vydání pak vyšlo v Našem vojsku v roce 1950.

neštěstí naší vlasti. [...] Dlouho jsme se těchto svědectví zdržovali pro různé ohledy, ale nyní tyto ohledy odpadají a budeme tedy i my psátí paměti, obsahující pravdu a stavící na soud národa činy těch, kteří 30. září 1938 kapitulovali...“ Kopecký ve svém úsilí odhalovat pozadí zářijové kapitulace nezacházel do podrobností, formuloval zato klíčové these, bez nichž se napříště žádný dějepisný výklad neobejde. S odkazem na Rubínšteinovou recenzi zdůraznil, že Československo navázalo diplomatické styky se SSSR až v roce 1934, což dokládá protisovětské zaměření československé zahraniční politiky, za niž je odpovědný Beneš. Zářijovou mobilisaci chápe Kopecký jako „cynický manévr kapitulantské buržoasie“, která měla lid jen zmást. Za viníky Mnichova jsou označováni Preissové, Baťové, Malypetrové, Hrubí a jim podobní. Účast Beneše na mnichovské zradě není vyslovena, Benešova vina je nazývána kapitulantským. Proti němu je stavěn Klement Gottwald, coby neochvějný zastánce odporu, zmocněný přímo Stalinem, aby presidentovi „tlumočil rozhodnutí Sovětského svazu Československu pomáhati“.¹⁹

Povšechnost Kopeckého referátu, absence faktografie — vyvažovaná přísliby brzkého vydání nových dějin Mnichova — navzdory autoritativně raženým ideologickým thesím, dokonale setřely dynamiku zářijových událostí roku 1938 a umožňovaly v novém výkladu provádět účelově velké časové skoky oběma směry. Beneš se stává kapitulantem. Dosavadní kapitulanti, tj. agráři a Národní sjednocení, posouvají se do kategorie zrádců. K nim přibude např. Syrový, ale i čerství emigranti Zenkl, Feierabend či Ripka.²⁰ Objevuje se i rekvizita objednaného ultimáta, za jehož původce je označován premiér Hodža. Při hodnocení Hodžovy a Syrového vlády je Benešova osoba ponechána víceméně stranou.²¹ I přes ústupnost kapitulantské, respektive zrádcovské reakci není Benešovi upírán charakter buržoasně demokratického politika, jeho volba v prosinci 1935 reakčnímu pravicovému bloku navzdory — a za pomoci KSČ — je chápána jako vítězství demokracie a jedna z velkých zásluh komunistické strany. Tento model je zachován víceméně až do závěru roku 1949.

Výrazné zostření přinesla vědecká konference na téma významu Velké říjnové socialistické revoluce pro československý vývoj, uspořádaná Socialistickou akademií 4. listopadu 1949 v Collegiu Maximu Právnické fakulty University Karlovy, jejíž

¹⁹ These o Stalinově zmocnění stavěla na Kopeckého výroku o Gottwaldově údajné zářijové návštěvě u Stalina (Václav KOPECKÝ, *Gottwald v Moskvě*, in: K padesátinám soudruha Gottwalda 1896–1946. Sborník statí a vzpomínek, Praha 1946, s. 83), ten však Gottwalda přijal již v květnu 1938. Opravená datace byla zveřejněna teprve v roce 1953 v VIII. svazku Gottwaldových sebraných spisů. I nadále se ale operovalo se špatným datem — na rozpor upozornil v roce 1954 Rudolf BECKMANN, *K diplomatickému pozadí Mnichova*, Praha 1954, s. 169. Srov. nověji A. B. КОПОТКОВ — А. Д. ЧЕРНОВ — А. А. ЧЕРНОБАЕВ, *На приеме у Сталина*, Moskva 2008, s. 236.

²⁰ Předchozí chápání kapitulantské buržoasie např. Rudolf SLÁNSKÝ, *O velkém díle a životě soudruha Gottwalda*, in: K padesátinám soudruha Gottwalda 1896–1946. Sborník statí a vzpomínek, s. 23; inovovaný výklad kupř. 30 let ČSR. Fakta a cifry o politice a hospodářství 3, 1948, č. 9, 19. 10. 1948, Praha 1948.

²¹ Této situaci odpovídá postřeh Františka Ježka, že kapitulanti zradivší republiku a národ „dle stylizace byli kdesi mimo prezidenta Beneše“, srov. František JEŽEK, *Mnichovská krize. Memoárové poznámky na okraj tragických dnů utrpení a hanby*, Praha 2016, s. 113.

hlavní osobností byl sovětský historik Ivan Ivanovič Udalcov.²² Konference se v příspěvku Václava Husy *Sovětský svaz a naše osvobození* výslovně přihlásila k boji proti buržoasním padělatelům dějin a z tohoto hlediska byl Beneš znovu kritizován Janem Pachtou v referátu *Vnitřní příčiny mnichovské kapitulace*. Pachta zde značně zesílil dosavadní výtky proti kapitulantství a svou kritiku zaostřil nikoliv proti reakční části buržoasie, jejíž vinu přece nelze nevidět, ale proti „tzv. demokratickým činitelům“, „kteří od zrození naší státní a národní samostatnosti zaujímali většinou protisovětské stanovisko a podporovali přímo či nepřímo nespravedlivý vykořisťovatelský řád v naší republice“. Kritika jednoznačně cílí proti prezidentu Benešovi, opakovány jsou hlavně argumenty z rok staré Rubinštejnovy recenze, ke kterým přibyly další výčitky — jak mohl Beneš odejít zrovna do zrádné Anglie (která ještě za války uznávala platnost Mnichova, na rozdíl od SSSR, který Mnichov nikdy nepřijal), proč vytvořil exilovou vládu [1] s přímými viníky mnichovské kapitulace (agrárníky Hodžou, Osuským, Feierabendem, Slávikem), proč udržoval spojení s domácí háčovskou reakcí, proč se „londýnské kruhy“ omezily „jen na diplomatisování a na organisování rozsáhlé zpravodajské sítě“? Kritika hradní skupiny opticky výrazně převýšila odsudky namířené proti reakční velkoburžoasii a právě Pachtův referát prokáže v dalším období mnohem větší životnost než jiné soudobé a smířlivější příspěvky.²³

Za několik dní přispěl svým závažným projevem i prezident Gottwald. Na slavnostním shromáždění na počest Stalinových sedmdesátin 21. prosince 1949 na Staroměstském náměstí připomněl svou návštěvu u Stalina v roce 1938. Nedatoval ji a nepřímo tak podpořil thési rozšiřovanou Václavem Kopeckým. „V kritickém roce 1938 jsem byl pozván na návštěvu k Stalinovi. V dlouhém pohovoru jsme prodiskutovali situaci Československa a otázku sovětské pomoci v případě, že Československo bude napadeno hitlerovským Německem. Stalin mi tenkrát výslovně prohlásil, že Sovětský svaz je připraven poskytnout Československu vojenskou pomoc i v případě, že tak neučiní Francie, na níž byla sovětská pomoc vázána, ba i v případě, že by tehdejší beckovské Polsko nebo bojarské Rumunsko odmítlo poskytnout průchod sovětským vojskům. Ovšem, zdůraznil Stalin, Sovětský svaz může Československu poskytnout pomoc za jedné podmínky: že se totiž Československo samo bude bránit a že o sovětskou pomoc požádá. (Potlesk.) Tázal jsem se soudruha Stalina, zda mohu tento slib tlumočit odpovědným činitelům v Československé republice. Nato mě Stalin přímo pověřil, abych obsah roz-

22 Příspěvky vyšly ve sborníku *Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda* (Knihovna Socialistické akademie I), Brno 1950. Sborník byl vydán i rusky (*Великая октябрьская социалистическая революция и свобода Чехословакии. Сборник докладов, прочитанных на научной конференции историков в Праге в ноябре 1949 г.*, Moskva 1951) a byl sovětskými autory v dalším období hojně využíván.

23 Např. Bruno KÖHLER, *Materiál a vysvětlivky k vnitropolitické situaci první republiky*. Materiál pro školení v KSČ. Kulturní a propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, Praha 1949. Roku 1949 vyšlo ještě třetí české vydání sovětských *Dějin diplomacie*, které se vůči Benešovi téměř kriticky nevymezovaly a nijak nezdůrazňovaly odpovědnost buržoasně demokratického politického tábora. Pachtův příspěvek pak bude v dalším období využíván zvláště sovětskými autory (např. Alexej Jakovlevič Popov, F. Petrov či Sergej Ivanovič Prasolov) k podepření celé řady protibenešovských thesů.

mluvy sdělil tehdejšímu prezidentu Benešovi. To jsem též vykonal. Sdělení podobného rázu učinili československé vládě i později oficiální představitelé Sovětského svazu, jak to ostatně přiznal sám Beran v prohlášení, které udělal po kapitulaci Československa. Žel, vládnoucí klika československé buržoasie ze strachu o své třídní zájmy nepřijala nabídnutou ruku Sovětského svazu, ruku Stalinovu, a dala přednost hanebné kapitulaci. Navzdýcky zůstanou tyto skutečnosti zapsány v historii Československa, ke cti a slávě Sovětského svazu, ke cti a slávě Stalinově a k hanbě československé buržoasie. (Potlesk.)²⁴ Gottwaldovým projevem, v němž ještě Beneš nebyl přímo označen za původce kapitulace, přibyla další podstatná rekvizita, která měla dosáhnout takřka ikonického zobrazení — bezradný, resignovaný kapitulant Edvard Beneš naslouchající poselství naděje, které z Moskvy přivezl Klement Gottwald.

II. ZRÁDCE

Roku 1950 bylo zahájeno druhé jednání Benešovy proměny. Málo známý je fakt, že podnětem k němu byly opět dokumentové sborníky a iniciativa zvenčí. Vydání prvních dvou svazků *Documents on German Foreign Policy (DGFP)*²⁵ Státním departmentem Spojených států vyvolalo obdobnou odezvu jako předlošský sborník o nacisticko-sovětských vztazích. V 7. čísle sovětských *Otázek dějin* vyšla kritická stať Leonida Nikolajeviče Kutakova, která oba svazky podrobila obsírné kritice z pohledu protipadělatelské kampaně, s příznačným názvem *Nová americká falsifikace dějin*.²⁶ Kutakov ve svém posudku uvedl na adresu edičního kolektivu, že jde jen o další pokus o padělání dějin, pouze se změnila metoda — a sice „utopit opravdu důležité dokumenty“, které již uveřejnilo sovětské ministerstvo zahraničí, „v moři podřadných, tendenčně vybraných materiálů“, aby anglo-američtí imperialisté byli zbaveni odpovědnosti za podporu hitlerovské agrese. Ve druhém svazku, obdobně jako v prvním, nelze najít žádné „opravdu důležité dokumenty“, zvláště pak chybějí takové, jež by se dotýkaly politiky Spojených států v československé otázce. Čtenářům je tedy předkládáno moře dokumentů o su-

24 Klement GOTTWALD, *J. V. Stalin a československý lid*, *Nová mysl* 1950, č. 1, 25. ledna 1950, Praha 1950, s. 67–68. Gottwaldův proslov převzal i sovětský tisk, vyšel např. v *Pravdě* 28. prosince 1949.

25 *Documents on German Foreign Policy 1918–1945. From the Archives of the German Foreign Ministry. Series D: Volume I. From Neurath to Ribbentrop (September 1937–September 1938) — Volume II. Germany and Czechoslovakia (1937–1938)*, Washington 1949 — London 1949–1950. Je charakteristické, že ani při pozdějších rozborech této dokumentové edice nebyla vůbec zohledňována její německá mutace ADAP (*Akten zur deutschen auswärtigen Politik. Serie D. Band I–II*, Baden-Baden 1950), citace byly v následných kritických textech přebírány výhradně z angličtiny a dokumentová sbírka hojně označována jako „americké dokumenty“.

26 Леонид Николаевич КУТАКОВ, *Новая американская фальсификация истории*, *Вопросы истории*, № 7/1950, s. 131–152. Leonid Nikolajevič Kutakov (1919–2000), pracovník archivního oddělení sovětského Ministerstva zahraničních věcí, poté přednosta vědeckého a tiskového oddělení ministerstva, 1947 kandidát historických věd, od roku 1947 přednášel historii na Státním institutu mezinárodních vztahů v Moskvě (MGIMO). Do budoucna bude pověřován řadou čelných diplomatických funkcí, např. v OSN.

detských Němcích, o národnostních menšinách, o „upřímnosti“ Hitlera a Ribbentropa, o údajných úmyslech Británie zachránit mír; to vše, jen aby se vytvořilo zdání „jako by hlavním úkolem Anglie při provádění její mnichovské politiky bylo zachránit mír a jako by hlavní směr Chamberlainovy politiky byl podmíněn slabostí Anglie, Francie a USA vůči fašistickému Německu i slabostí SSSR“. I když se edice má skládat povětšinou z druhořadých písemností, upozorňuje Kutakov, že je možné „mezi stovkami dokumentů, které mlátí prázdnou slámu všeobecně známých faktů o sudetské otázce“, najít i dokumenty, „vyvracející lživou versi o nevyhnutelnosti mnichovského ‚kompromisu‘“. Tím byly míněny hlavně doklady o podpoře henleinovců ze strany západních vládnoucích kruhů a soustavném tlaku na československou vládu jako výsledku tajných dohod s hitlerovskými emisary. V této souvislosti učinil Kutakov krátkou poznámku o vnitropolitické situaci Československa, která v poměru s celkovým rozsahem jeho recenze byla vlastně marginální. Pro Benešovu proměnu byla zato rozhodující.

Kutakov zmínil celkem běžně uváděný fakt, že „při zradě Československa hrála velkou roli i československá reakce, vedená předáky agrární strany Hodžou a Beranem“. Okamžitě poté zaznělo naprosté novum: **„Avšak nemalou úlohu při této zradě sehrál i Beneš. Dokumenty ukazují, že Beneš sdílel protisovětské zaměření svých anglo-francouzských ochránců.“**²⁷ Zrádcovskou úlohu Beneše demonstruje na jeho skutečném vztahu k československo-sovětskému spojení, který měl odhalit v rozhovoru s německým vyslancem Eisenlohrem. „... O sovětsko-české smlouvě Beneš prohlásil [...], že pakt je ‚přežitkem dřívější epochy‘, který on ovšem ‚nemůže prostě vyhodit do koše na papíry‘“. Dalším jeho hříchem byla skutečnost, že „usiloval o dosažení dohody s Němci, ujišťoval je, že se přidruží spojení s Francií a SSSR jenom proto, aby ‚nezůstal zcela sám proti Německu‘. Zdůrazňoval, že ‚nemůže hrát hru s třetími zeměmi‘ za zády Německa“. A spolu s českou reakcí navíc bojoval „proti hlavní síle československé demokracie — československé komunistické straně“. Za Benešovy přímé účasti československá vláda nabídla hitlerovcům spolupráci mezi československými policejními orgány a gestapem pro boj proti komunismu. „Toto spojení bylo uvedeno v chod v listopadu 1937. Představitelé československé policie navštívili Berlín, kde se jim dostalo ‚přátelského přijetí‘“. V únoru 1938 dokonce před Eisenlohrem Beneš prohlásil, že „nedopustí komunistickou propagandu a že chce navázat pravidelnou spolupráci své tajné policie s naší (t. j. německou), aby byla odhalována a mařena taková propaganda“. Ve snaze vyhovět hitlerovcům dospěl během jednání s henleinovci až „k popření demokratického charakteru československé buržoasní republiky prohlásiv, že Československo ‚je diktaturou vládní většiny nad opozicí a české většiny nad jinými národnostními skupinami‘. Proto ‚je Československo v současné době svého druhu typem autoritativního státu a naprosto ne demokracií‘“. O sovětsko-československé smlouvě tvrdil, že by po navázání dobrých vztahů s Německem ztratila na jakékoliv aktuálnosti. „Tato svá prohlášení doprovázel vychloubáním, že ‚jeho první řeč po mírové konferenci byla namířena proti bolševikům‘“. Kutakov nato sice zmiňuje, že „ještě otevřenější kapitulantský postoj zaujímal premiér Hodža, ministr zahraničních věcí Krofta a předák agrárníků Beran“ a jmenuje konkrétní příklady; ale nejzávažnější důkaz zrady obsahuje sdělení,

27 Zvýraznil autor.

jež koncem září 1938 učinil „ředitel evropského oddělení československého ministerstva zahraničních věcí Čermák německému chargé d'affaires v ČSR Henckemu, že Beneš a Syrový „jsou ochotni uznat jakýkoli diktát, jestliže Německo dovolí Čechům, aby žili v nezávislém státě, jehož území obývají. Bojovat chtějí jenom komunisté.““ Tato „zrádná politika anglické a francouzské vlády a kapitulantské chování československé vlády vyvolaly pobouření lidových mas Československa. Dokonce i němečtí fašističtí diplomaté byli nuceni přiznat, že vlivem činnosti komunistů rostla vůle Čechů k odporu.“ Výklad československých událostí završuje Kutakov narážkou na nedávný projev Gottwaldův. Západní „spojenci“, na které „se Beneš orientoval, zradili československý lid. Zradila ho i československá vládnoucí špička, která „ve strachu o své třídní zájmy nepřijala podanou ruku Sovětského svazu, ruku Stalina, nýbrž dala přednost hanebné kapitulaci““.

Sensační odhalení sovětské historiografie ukázalo Benešovu osobu ve zcela jiném světle a pozměnilo vyznění dosavadních výroků o Mnichovu. Buržoasní legenda byla odhalena, ba více, z kapitulanta, který z bázlivosti nepřijímá pomocnou ruku SSSR, stal se zrádce, jenž ji nepřijímá zcela úmyslně. Závažnost Kutakovova příspěvku si vyžádala patřičnou odezvu, a ačkoliv zmínka o Benešově roli během Mnichova byla — jak již bylo řečeno — jen okrajovou poznámkou v obšírném rozboru velké dokumentové edice, pro československého čtenáře byla následně povýšena na jeden z hlavních závěrů, k nimž Kutakov dospěl.

V článku v *Tvorbě*, věnovaném 12. výročí mnichovského diktátu, shrnul sovětská odhalení Oldřich Říha. Je pozoruhodné, že ačkoliv použil doslovné citace z Kutakovovy stati, v textu ani jednou nepadne jméno původního autora, pouze odkaz na sovětský časopis. Jak se ukáže, nemělo to být náhodné opomenutí.²⁸ Rozbor nově vydaných dokumentů doplnil Říha zaníceným výkladem tzv. objednaného ultimáta a zde již iniciativu přičítá prezidentu Benešovi.²⁹ Na konci roku 1950 vyšly podstatné výňatky z Kutakovovy stati v prvním dvojčísle nového bulletinu Československo-sovětského institutu *Sovětská věda — Historie*.³⁰

Kutakovova stať poskytla prvotní rámec pro přeměnu Benešovy úlohy z kapitulanta ve zrádce.³¹ Jeho novou roli posléze upevnil další, ještě propracovanější text, otištěný zkraje následujícího roku v druhém čísle *Otázek dějin*. Nesl název *Nová*

28 Oldřich ŘÍHA, *Partneři mnichovského diktátu*, Tvorba 19, 1950, č. 39, 27. 9. 1950, s. 928–929. Záhy po Říhovi přineslo výtah thesís Kutakovova příspěvku i *Rudé právo*, rovněž bez jmenovitě uvedení původního autora (Drahomír BĀRTA, *K historii mnichovského spiknutí proti míru*, *Rudé právo*, 30. 9. 1950, s. 3).

29 Říha citoval z Bonnetových pamětí. Srov. Georges BONNET, *Défense de la Paix. De Washington au Quai d'Orsay*, Ženeva 1946, s. 248. Ani je v textu neuvedl jako pramen.

30 Leonid KUTAKOV, *Nové americké padělání dějin*, *Sovětská věda*. Zprávy Československo-sovětského institutu. Sekce společenských věd. Oddělení historie, 1950/1951, č. 1–2, září–prosinec 1950, s. 84–98. Překlad J. Boudyš. Překlad mírně upravil některé původní formulace. Materiálové studii Bohumila JIROUŠKA (*Časopis „Sovětská věda — Historie“ jako „vzor“ historikovy práce a nástroj ideologizace vědy*, *Soudobé dějiny* 20, 2013, č. 3, s. 379–398) bohužel význam této stati unikl.

31 Kutakovovy these — ovšem na základě Říhova článku — reflektuje i obšírná předmluva Václava Jílka ke knížce Jeana BAUMIERA, *Od Hitlera k Trumanovi*, Praha 1951, s. 11.

*anglická falsifikace dějin Mnichova*³² a jeho autorem byl diplomat a historik, profesor Boris Jefimovič Štejn, svého času významná osobnost sovětské meziválečné zahraniční politiky.³³ Štejn v příspěvku navázal na své předchozí články, které se zabývaly Mnichovem a kritikou historiografické produkce,³⁴ svou pozornost tentokrát věnoval britské edici *Documents on British Foreign Policy* (DBFP) a prvním dvěma svazkům její třetí série, nedávno vyšedším.³⁵ Na rozdíl od Kutakova se zabývá čistě dějinami Mnichova,³⁶ a to velmi podrobně a v řadě ohledů i dosti odpovědně, britské dokumenty porovnává se svazky DGFP, případně dalšími tituly. I zde ovšem výchozí pohled zcela odpovídá protipadělatelské kampani,³⁷ jakož i závěry, k nimž ve svém textu dospívá. K osobě Benešově — podle svých slov — nalézá v britských dokumentech další neznámá fakta, i přes snahu britských padělatelů zastříť a zamaskovat skutečnost.

Když např. britský vyslanec Newton hlásil lordu Halifaxovi, že tisk Benešovy strany píše, „že přátelství se Sovětským svazem je nezbytným předpokladem bezpečnosti Československa a zachování jeho mezinárodního postavení v Evropě“, Štejn

32 Борис Ефимович ШТЕЙН, *Новая английская фальсификация истории Мюнхена*, Вопросы истории, № 2/1951, s. 92–118.

33 Boris Jefimovič Štejn (1892–1961), sovětský diplomat a blízký spolupracovník Maxima Litvinova. Mj. člen sovětské delegace na janovské a rapallské konferenci v roce 1922, generální tajemník sovětské delegace v přípravné komisi odzbrojovací konference, od roku 1931 šéf oddělení pro obecné mezinárodní otázky lidového komisariátu zahraničních věcí SSSR, 1932/1933–1934 zplnomocněný představitel SSSR ve Finsku, 1934–1939 velvyslanec SSSR v Itálii, 1934–1939 člen stálé delegace SSSR ve Společnosti národů, 1939 pověřen zvláštní diplomatickou misí ve Finsku, poté odsunut do redakce novin *Труд*, od roku 1940 vyšetřován a donucen k opakovaným sebekritikám, 1941–1943 profesor katedry dějin Středoaasijské státní university v Taškentu, od roku 1943 člen Litvinovovy komise pro otázky mírových smluv a poválečného uspořádání, 1943/1944 doktor historických věd, 1946–1948 sovětský delegát ve Valném shromáždění OSN, poté v aparátu MZV SSSR, přednášel dějiny sovětské zahraniční politiky na Vysoké diplomatické škole při MZV, Vysoké škole stranicové a Akademii společenských věd ÚV VKS(b). Srov. např. Sabine DULLINOVÁ, *Stalinovi diplomaté v Evropě 1930–1939*, Praha 2004; *Дипломатический словарь III*, Moskva 1973, s. 590. Nekrolog Вопросы истории, № 7/1961, s. 212; Зиновий Савельевич ШЕЙНИС, *Судьба дипломата. Штрихи к портрету Бориса Штейна*, Архивы раскрывают тайны... Составитель Н. В. Попов, Moskva 1991, s. 286–311.

34 Např. *Мюнхен на страницах четырех мемуаров* (Вопросы истории, № 5/1947), *Французские фальсификаторы истории* (Вопросы истории, № 8/1948), *Английские фальсификаторы истории* (Вопросы истории, № 8/1949).

35 *Documents on British Foreign Policy 1919–1939*. Third Series. Vol. I–II, London 1949.

36 Na konci roku 1950 vyšel Kutakovovi ve *Zprávách Akademie věd SSSR* ještě upravený výtah jeho recensní stati, soustřeďující se již výhradně na dějiny Mnichova pod názvem *Американская фальсификация истории Мюнхена* (Известия Академии наук СССР. Серия истории и философии, Том VII, 1950, № 6, ноябрь–декабрь 1950, Moskva 1950, s. 559–574). Československé pasáže jsou zde podány s mírnými odchylkami od verze v *Otázkách dějin*, ale ve shodném vyznění. Zdá se, že československá strana s tímto druhým vydáním vůbec nepracovala.

37 Což lze pozorovat zejména na závažných významových posunech, které nastaly po překladu britských dokumentů do ruštiny.

doplňuje: „Že tak opravdu psal tisk patřící Benešově straně, o tom není pochyb. Avšak britské dokumenty vrhají mnoho světla i na to, co si o sovětsko-českých vztazích Benešova strana myslela, přesněji řečeno, sám Beneš.“ Benešovo skutečné smýšlení Štejn dokládá Newtonovou zprávou pro Halifaxe z 18. května, shrnující Benešovy výroky. „Československé vztahy s Ruskem vždy byly a zůstanou druhořadým faktorem a jsou závislé na stanovisku Francie a Velké Británie. Nynější svazek Československa s Ruskem je výsledkem výlučně francouzsko-ruské smlouvy. Avšak pokud západní Evropa sama nebude na Rusku zainteresovaná, pak ani Československo nebude rovněž na něm zainteresováno. Jeho země [...] bude vždy spojena se západní Evropou, a nikoliv s východní Evropou“. — ‚Taková byla vždy uznávaná politika presidenta Masaryka i moje,‘ dodal Beneš s velkým vzrušením.³⁸ Obdobně je vypíchnut Benešův názor na obyvatelstvo Podkarpatské Rusi a jeho představa možného připojení jejího území k budoucí nezávislé Ukrajině. „Zcela nedvojsmyslným je Benešův výrok: ‚... pokud by se jednou vytvořila nezávislá Ukrajina. V okamžiku pronesení této věty skutečně nezávislá Ukrajina už dávno existovala v podobě Ukrajinské sovětské socialistické republiky. Benešovo použití podmínky v budoucím čase svědčí o tom, že neměl na mysli USSR; v tomto rozhovoru se nepochybně mluvilo o hitlerovských plánech, o nichž ironicky hovořil soudruh Stalin na XVIII. sjezdu VKS(b). Jak je zřejmé, této hitlerovské ‚nezávislé Ukrajině‘ chtěl Beneš odevzdat Zakarpatskou Ukrajinu.“

Štejn dále konstatuje, že dokumentová edice podává „jasný, byť zdaleka ne úplný obraz anglo-francouzského nátlaku na Československo, jehož cílem bylo přimět je k souhlasu s předáním Sudetské oblasti hitlerovskému Německu a tím svěřit další osud Československa Hitlerovi.“ Dodává obratem, že „tyto dokumenty nicméně očitě překrucují stanovisko Beneše. Anglická dokumentace důkladně zatajuje skutečné Benešovo stanovisko v otázce mnichovské dohody celkově, i v otázce vztahů k Sovětskému svazu. Toto důkladné zamaskování Benešova skutečného stanoviska vyniká zvláště jasně ve světle jiných dokumentů, uveřejněných takřka současně s anglickými“, má tím na mysli Benešovy *Paměti* a Kutakovem rozebírané dokumenty z edice DGFP. Benešovo „zrádcovské stanovisko“ lze sledovat „ve vztahu k problému obrany budoucnosti národů Československa. Je známo, že Beneš odmítl přijmout pomoc Sovětského svazu při obraně Československa před Hitlerem. Není těžké vidět pravé příčiny tohoto odmítnutí. Válka proti hitlerovskému Německu, které by se účastnil Sovětský svaz, by bezpochyby ihned ukázala svůj osvobozenecský charakter. Charakter osvobozenecské války by musel před národy bojujících zemí nevyhnutelně postavit problém nejen úplného zničení fašismu, ale i boje proti kapitalistickému útlaku, jak v centrech, tak i na periférii imperialismu. Takové vytyčení problému nedávalo místa ani americkým, ani anglo-francouzským imperialistům, ani Benešovi, který, jak by se zdálo, byl bezprostřední a prvou obětí mnichovské politiky. V základech mnichovské politiky tkvěly třídní příčiny. Rozhodujícím momentem byl pevně stanovený cíl — izolovat SSSR pro jeho následné přepadení. O dosažení tohoto cíle usilovali i angličtí, francouzští a američtí reakcionáři všech barev, i jejich pravícově

38 Srov. poslední větu v anglickém originále: „These had always been the principles of the policy of President Masaryk and of himself and, said President Benes, speaking with serious emphasis, they would remain his principles.“ (DBFP-III-1, dok. č. 229, s. 314.)

socialističtí lokajové. To zejména dosvědčuje i Beneš, když tvrdí, že po jeho příchodu do Londýna mu oznámili labourističtí předáci Arthur Greenwood a Arthur Henderson mladší, že „si nebyli jisti v tom, že evropská válka, která mohla vzplanout za situace roku 1938, bude směřovat jen proti Sovětskému svazu“.³⁹ Není těžké si domyslet, že tato úvaha Greenwooda a Hendersona vysvětluje Benešovo odmítnutí přijmout pomoc Sovětského svazu v boji proti Hitlerovi.“

Stejn připomíná i výňatky z Kutakových závěrů — Benešův rozhovor s Eisenlohem o koši na papír, ztrátě aktuálnosti československo-sovětské smlouvy, strachu z války a následné bolševické revoluce. Na více místech zdůrazňuje „mimořádnou historickou hodnotu“ Gottwaldova projevu ke Stalinovým sedmdesátinám, který „nepomáhá pouze odhalit skutečné stanovisko Beneše v období předvečeru Mnichova, ale usvědčuje z padělatelství redaktory anglických dokumentů, kteří se snažili podat Beneše coby bojovníka proti Mnichovu“. Beneš tehdejší Stalinovo prohlášení „zatajil [...] před československým lidem a odmítl přijmout pomoc Sovětského svazu. Vše, co bylo řečeno, zcela stačí k tomu, aby byla Benešovi přiznána odpovědnost za mnichovskou dohodu. Padělání dějin v daném případě spočívá v legendě, že prý Beneš byl ‚obětí Mnichova‘, zatímco ve skutečnosti byl jedním ze spolutvůrců mnichovské politiky.“

Proměna vyvrcholila, podrobný popis zrádné politiky Velké Británie a Francie a demaskování jejich spoluvníka zasadily zradu československé buržoasie do mnohem ostřejšího světla než doposud. Příběh o podvedeném lidu se dějově uzavřel a v buržoasním politickém táboře již nezbyl nikdo, kdo by si zasloužil alespoň částečnou úctu. Beneš vedl stát přímo k Mnichovu, neodporoval, ale podporoval.⁴⁰ Ve stejném duchu, v jakém řídil politiku Masaryk. Odhalením Beneše tak byla odhalena i reakční podstata T. G. Masaryka... — a na to vše podle obou sovětských autorů upozornil již před rokem Klement Gottwald.⁴¹

Působil zde zajímavý paradox. K odhalení Benešovy zrádné úlohy přispěli sovětsští historikové na základě dokumentů ze Západu, o nichž přitom prohlásili, že padělají dějiny. Obě recenze upřednostňovaly jen ty dokumenty a jejich pasáže, které z hlediska autorů Benešovi ubíraly na cti. Taková místa jsou ve zpadělané edici prohlášena za pravdivá. Kde dokumenty potvrzovaly dosavadní „benešovskou legendu“, šlo automaticky o padělky. Kde byl Beneš ukázán zdánlivě v nepříznivém světle, to byla jediná a skutečná pravda, kterou se nepodařilo zakrýt edičním kolektivům profesionálních padělatelů.

Že tyto praktiky buržoasního dějepisectví dokázala odhalit právě sovětská věda, (což je jedním z hlavních motivů protipadělatelské kampaně) má být důkazem pokrokovosti sovětské vědy, která dokáže odkrýt skutečné, imperialisty marně zastírané příčiny mnichovské zrady, a to ještě na základě jejich vlastních dokumentů, kterými

39 Základem je velmi svérázně interpretovaná pasáž z Benešových *Pamětí* (1947, s. 116).

40 Stejn při demonstrování franko-britského nátlaku na Československo uvádí i některé epizody odporu československé vlády a presidenta. Až na malé výjimky se ale nezamýšlí nad tím, jak jde dohromady tento dokumenty podložený odpor s nynějším velkým odhalením Benešovy zrádcovské role...

41 Bez ohledu na to, že nic takového výslovně neřekl.

se tyto imperialisté snažili ze sebe setřást vinu. To dodávalo sovětským zjištěním nesmírnou autoritu.

Je jasné, že i Štejnova stať vyžadovala své publikování v Československu. Tentokrát nikoliv v pouhých výňatcích, ale vcelku ji — nyní ve slovenském překladu — otiskl opět bulletin *Sovětská věda — Historie*, a to na rozhraní července a srpna 1951.⁴² To již byla hlasitě diskutována v československém tisku. Jedním z jejích hlavních popularisátorů se stal Zdeněk Fierlinger, který na stránkách *Tvorby* nová zjištění obou sovětských historiků obsáhle komentoval.⁴³

Nelze se nijak divit, že nové důkazy o zradě československé buržoasie, a zvláště presidenta Beneše, za velmi krátkou dobu v Československu zdomácněly — v době, kdy se československá věda oficiálně učila od sovětské, kdy českoslovenští vědci sami deklarovali, že mají co dohánět, aby se dostali na pokročilou úroveň svých zkušenějších sovětských kolegů.⁴⁴ Rychlost, s jakou československá strana autoritativní sovětské these převzala, opravdu nemůže za těchto okolností překvapovat. Od otištění obou sovětských textů, zvláště Štejnova, uplynula vlastně velmi krátká doba, během níž bylo nové pojetí, tu halasně, tu tiše přijato do oficiálního výkladu, a po které byly nastartovány projekty, mající za cíl dokázat buržoasní protilidovou, protisovětskou a reakční podstatu politiky obou prvních československých presidentů.

Překvapuje ovšem, že z československých textů, které se podjaly sovětská odhalení šířit a dále rozvíjet a jejichž počet rostl téměř závodním tempem, se zcela vytrátila jakákoliv zmínka o původních autorech, kteří historiografii o Benešovo odhalení obohatili.⁴⁵ Jakýkoliv odkaz, že jde o reakci na sovětská zjištění, se přitom zcela ztrácí a vytváří se dojem, jako by inovovaný výklad byl jednak nesporný, jednak výsledkem pečlivého bádání konkrétních československých autorů. Jména těch, kteří nový výklad zaštitili,⁴⁶ budou zapomenuta, prakticky až do dnešních dnů, ačkoliv nejedno

42 B. ŠTEJN, *Nové anglické falšovanie dejín Mníchova*, *Sovětská věda — Historie*, 1950/1951, č. 7, s. 78–109. Přeložil V. Hric. Ač byl překlad redigován, na mnoha místech je nepřesný a zavádějící. Do Štejnova textu tak vinou (dalšího) nesprávného překladu vnikly další absurdity. (Např. vzpomínaný pasus „dodal Beneš s velkým vzrušením“ byl do slovenštiny přeložen jako „dodal Beneš s velkým nadšením“. V některých případech lze mimo to usuzovat i na chyby v sazbě.)

43 Zdeněk FIERLINGER, *KSC — nositelka naší samostatnosti*, *Tvorba* 20, 1951, č. 20, 17. 5. 1951, s. 468–471. TÝŽ, *Na okraj dokumentů zrady*, *Tvorba* 20, 1951, č. 30, 26. 7. 1951, s. 711. Jako jeden z mála uváděl i Štejnovo jméno.

44 Což není myšleno nikterak ironicky.

45 Pokud se v příspěvcích budou vyskytovat poznámky, většinou budou odkazovat jen k dokumentovému edicím.

46 Kutakov a Štejn byli v této době zaměstnanci sovětského ministerstva zahraničí, Štejn navíc i jedním z účastníků meziválečné sovětské zahraniční politiky. Jejich interpretace dokumentových edic mohla mít širší pozadí, nelze vyloučit vliv sovětského MZV, ani dalších stranických a státních složek. (Naproti tomu československá intervence se v této spojitosti nezdá pravděpodobnou.) — Srov. S. DULLINOVÁ, *Stalinovi diplomaté*, s. 283. — Podíl obou na proměně mnichovského výkladu (Kutakov — kandidát historických věd, Štejn — doktor historických věd) také vyvrací obecnou představu, zrcadlí se ve výroku J. Dejmka, že „před rokem 1956 vycházely historiografické texty prakticky výlučně z rýze černobílých

z uvádných tvrzení prokáže obdivuhodnou životnost. Borise Jefimoviče Štejna navíc potká ještě velmi pohnutý osud.⁴⁷

Protibenešovská kampaň, nastartovaná na přelomu let 1950/1951, tedy obsahuje všechny suroviny podle sovětského receptu a českoslovenští autoři vlastně jen zvýrazňují chuť. Předkládaným argumentům udělují epickou šíři nebo výčet Benešových hříchů — v duchu tzv. ilustračního dějepiscectví⁴⁸ — tématicky rozhojňují. Argumenty se současně příliš nemění, na rozdíl od citového zabarvení nových textů, které je opět výraznější a výraznější, často na úkor logiky.

Na obě sovětské stati je třeba pamatovat, sledujeme-li např. vzrůstající počet rasantně protibenešovsky orientovaných příspěvků v *Tvorbě*⁴⁹ nebo komentujeme-li dvě hlavní publikace, vydané v roce 1951 a dotýkající se Mnichova — Kopecského *Třicet let KSČ* a Fierlingerovu *Zradu československé buržoasie a jejich spojenců*.

Nově vydaná kniha Václava Kopecského *Třicet let KSČ*⁵⁰ zčásti vychází z autorových dřívějších výroků,⁵¹ zčásti je slyšet ozvěna obou sovětských textů — „Dnes máme již k dispozici mnohé státní a politické dokumenty, jež prokazují záludnou hru zrady a násilí, provedenou 30. září 1938. [...] Můžeme dosvědčit, že svrchované rozhodování v osudových chvílích měl v rukou odpovědně president dr. Beneš, který od polovice září 1938 vedl osobně vládu; a můžeme dosvědčit, že ve shodě s vládami západních mocností prováděl kapitulční akt 30. září 1938, přičemž nebral žádný zřetel na zá-

schémat stalinistických polovzdělců“, viz J. DEJMEK, *Edvard Beneš v komunistické ideologii a historiografii po roce 1948*, s. 27.

47 Štejn své protipadělatelské stati shrnul v publikaci *Буржуазные фальсификаторы истории (1919–1939)*, vydané Akademií věd SSSR v roce 1951. V dubnu 1952 byla však jeho kniha kritisována ústředním stranickým časopisem pro teorii a politiku *Bolševik* jako „škodlivá“, „závadná“ a „hrubě zkreslující historickou pravdu“. (B. НИКОЛАЕВ — А. ДМИТРИЕВ, *Серьёзные ошибки в освещении важных вопросов истории. Большевик*, № 8/1952, s. 77–80; česky V. NIKOLAJEV — A. DMITRIJEV, *Vážné chyby ve výkladu důležitých otázek historie, Sovětská věda — Historie* 7, 1952, září 1952, s. 660–663.) Štejn byl nakonec vyloučen z Vysoké diplomatické školy i z Akademie společenských věd a propuštěn z MZV. V rámci antisemitské kampaně měl být v témže roce vyloučen ze strany a (podle některých zdrojů) v září zatčen. Na svobodu se měl dostat až po Stalinově smrti. (Srov. S. DULLINOVÁ, *Stalinovi diplomaté*, s. 288, kde se uvádí, že Štejn dostal pouze stranickou důtku a „v každém případě unikl uvěznění“. Obdobně Šejnis.)

48 Tj. takového dějepiscectví, „jemuž historie slouží pouze za objekt výběru faktů pro předem hotové závěry...“, viz Bohumír KLÍPA, *Osudné dilema*, Praha 1969, s. 300.

49 Např. Václav NOSEK, *Ne podle slov, nýbrž podle skutků poznáte je. K politickému profilu dr. E. Beneše*. *Tvorba* 20, 1951, č. 19, 10. 5. 1951, s. 444–446; Z. FIERLINGER, *KSČ — nositelka naší samostatnosti*; TÝŽ, *Na okraj dokumentů zrady*; Jiří S. HÁJEK, *O Benešově podílu na Mnichově*, *Tvorba* 20, 1951, č. 39, 27. 9. 1951, s. 934–936.

50 Václav KOPECKÝ, *Třicet let KSČ. Vzpomínky na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje*, Praha 1951.

51 Např. v pasážích o „bídě hře“ s národem a inscenované zářijové mobilisaci, „že to vše bylo jen podvodem, jehož účelem bylo zmást čs. lid, oslabit jeho bdělost a nečekaně ho pak 30. září 1938 přijetím mnichovského diktátu zaskočit, aby dříve, než si mohl stav věci uvědomit, mohl být vydán na pospas násilí německého fašismu.“ Tamtéž, s. 130.

kroky Sovětského svazu.“ Ediční počín dvojitého nakladatelství Mír-Družstevní práce *Zrada československé buržoasie a jejích spojenců* od Zdeňka Fierlingera je v kapitolách věnovaných Mnichovu zcela otevřeným pokusem o českou obdobu sovětských komentářů právě vydaných svazků DBFP a DGFP.⁵² Zevrubné dokumentární vylíčení zrádné role československé buržoasie v čele s Benešem je zde obohaceno též negativním hodnocením Jana Masaryka.⁵³

Souzvuk se sovětskými články lze zaznamenat i v usnesení předsednictva ÚV KSČ o učebnicích pro národní a střední školy z 28. května 1951, jež věnovalo velkou pozornost oběma bývalým presidentům, podstatně urychlovalo posuny v chápání Benešovy osobnosti a vnašelo je i do školní výuky.⁵⁴

V srpnu 1951 vyjde v *Tvorbě* na pokračování stať Václava Krále na téma *Beneš a obrana státu*, která si v duchu „odhalování legend a svatozáří“ dala za úkol „odhalovat skutečnou politickou tvář dr. Beneše“. Práce pětadvacetiletého V. Krále, který do konce roku text rozšíří a odevzdá bratislavskému nakladatelství Tatran, kde vyjde ve slovenštině v první polovině roku 1952,⁵⁵ předznamenává jakousi vrcholnou fázi, do které se výklad Benešovy úlohy a Mnichova obecně dostal v letech 1952–1953.⁵⁶

Kritické a odmítavé posuzování Benešovy role v době Mnichova — a tím i celého období první republiky — se dostává na vyšší úroveň. Pro texty v tomto období je zcela typická naprostá negace jakéhokoliv předchozího výkladu dějin předmnichovské republiky, neexistuje nic (mimo dělnické hnutí), co by si zasloužilo pozitivní zmínky.⁵⁷ Po likvidaci svébytnosti buržoasně demokratického proudu a odhalení jeho reakční povahy dochází ve výkladu Mnichova k posilování a utužování vedoucí úlohy

52 Zdeněk FIERLINGER, *Zrada československé buržoasie a jejích spojenců*, Praha 1951.

53 „Je pravda, že později byl Jan Masaryk s volbou Runcimana nespokojen, alespoň tak se ve svých depeších do Prahy vyslovil, avšak nikdo nemůže dnes sejmout s něho hroznou odpovědnost, že byl jedním z těch, kteří katastrofu na Československo přímo přivolali. Že Jan Masaryk dovedl být pak vůči lidem, kteří jeho naděje nesplnili, velmi nešetrný a kousavě ironický, to věci nakonec nepomohlo, spíše naopak.“ Tamtéž, s. 88.

54 „Především není možné stále opatrnicky přešlapovat kolem pravdivého vylíčení poměrů v předmnichovské republice. Je třeba jasně odhalit buržoasní, protilidovou a protisovětskou reakční tvář T. G. Masaryka a dr. E. Beneše.“ *Usnesení předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa o učebnicích pro národní a střední školy*, *Pedagogika*. Časopis pro pedagogickou teorii a praxi 1951, č. 5–6, s. 264. Role usnesení, které zahájilo protimasarykovskou a protibenešovskou kampaň (jejíž počátek jinak bývá kladen až do roku 1953), nebyla dosud dostatečně sledována.

55 Václav KRÁL, *Beneš a obrana státu*, *Tvorba* 20, 1951, č. 31, 23. 8. 1951, s. 809–811; *Tvorba* 20, 1951, č. 35, 30. 8. 1951, s. 841–842; TÝŽ, *Beneš a obrana státu*, Bratislava 1952.

56 S ohledem na započatý trend bylo by jistě nespravedlivé spojovat kvality Králova textu pouze s osobnostní charakteristikou autora. V samotném závěru roku 1951 ještě vyšla v Našem vojsku publikace Františka Kejřka *O zahraniční politice ČSR. Fakta a dokumenty* (Praha 1951), určená „jen pro příslušníky čs. branné moci“. Jako jedna z mála se jmenovitě odvolává na Kutakova, resp. na český výtah z bulletinu *Sovětská věda — Historie*.

57 Zde lze do jisté míry sledovat některé obdobné prvky jako v (bohužel stále ještě) současné historiografii, věnované době po roce 1948.

KSČ.⁵⁸ Jen KSČ se Mnichovu postavila, burcovala, varovala a vždy a za všech okolností prováděla jako nezpochybnitelná morální autorita konsistentní politiku. S tím roste výskyt odsudků reakční politiky československé buržoasie, reprezentovaný vysokým počtem „moralisujících adjektiv“,⁵⁹ jimiž je buržoasní politika odsuzována pro svou amorálnost. Textům této doby jsou vlastní pathetická zvolání a místy zcela nepokryté křiklounství. Chronologie se nedodrhuje, naopak běžné jsou časové skoky vpřed i vzad, nemluvě o přísné výběrovosti předkládaných faktů.

Odhalení zrádcovské role Beneše rovněž pomohlo zdánlivě odstranit hluboké rozpory ve výkladu dějin KSČ — jak sladit vyhrocenou politiku KSČ počátku třicátých let, nesmiřitelně kritisující a odmítající poměry státu reakční buržoasie, s politikou lidové a národní fronty, ochotné ke spolupráci s opravdovými demokraty a antifasisty? Benešovou diskreditací bylo vše vyřešeno.

Nové pojetí ovšem do výkladu zároveň vnášelo celou řadu nelogičností a problémů, někdy velmi palčivých. V předchozím období KSČ Beneše potřebovala, jeho osobnost požívala velké autority a vyjadřovala kontinuitu — nakonec právě z Benešových rukou přece komunistická strana završila boj za skutečně lidovou demokracii. To vše se nyní nebezpečně rozplynulo. KSČ se např. mohla teď jen stěžít pyšnit svou podporou Beneše při presidentské volbě, jak doposud činila — volila přece zrádce! Obdobně dvojsečnou se stala důsledně hlásaná vedoucí úloha KSČ v boji na obranu republiky. Jak mohla jediná, vskutku revoluční strana dopustit kapitulaci? Proč revolučně nevystoupila, nepřevzala moc?⁶⁰ Vysvětlení přinesl na konci roku 1952 proces s protistátním spikleneckým centrem, vysvětlení ovšem značně silného kalibru. Buržoasní reakci ve třicátých letech — a osobně „imperialistickému agentu Benešovi“ — pomáhali podlí zrádci, „kteří se zákeřně vetřeli do řad KSČ“. V čele těchto zrádců stál Rudolf Slánský, který při presidentské volbě v roce 1935 desorientoval stranu a podlamoval její akceschopnost.⁶¹

Atmosféru rostoucí agentománie navíc ještě přiřivil boj proti kosmopolitismu, do něhož se přelila řada metod protipadělatelské kampaně.⁶² Nejen Václav Kopecký hřímal, že: „Byl to dr Beneš, jenž se všemi silami snažil učinit existenci Československé republiky plně závislou na milosti západních mocností“ a který „ubíjel vědomí národní hrdosti a vědomí státní svrchovanosti svými diplomatickými machinacemi a svými pletichami v mezinárodní politice [...] On celou svou slabošskou politikou podrýval morální sílu země. On napomáhal tomu, aby se šířila kapitulantská mentalita, posilovaná teorií o malosti našeho národa a o nehájitelnosti naší vlasti proti agresorům. A na postupu dr Beneše v osudových dnech Mnichova roku 1938 bylo vi-

58 Např. Gríša SPURNÝ, *Jak KSČ vedla boj proti Mnichovu*, Brno 1951.

59 B. KLÍPA, *Osudné dilema*, s. 171.

60 Lze se ptát i dál, např.: Jak to, že po válce dopustila jeho návrat do presidentské funkce?

61 *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*, Praha 1953, s. 50–51; Václav KRÁL, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, Praha 1953, s. 175–176.

62 *Marxisticko-leninskou ideovostí a stranickostí proti kosmopolitismu a objektivismu ve vědě*. Sborník dokumentů 1. ideologické konference vysokoškolských vědeckých pracovníků v Brně 27. února — 1. března 1952, Praha 1952.

dět, co znamená ve svých důsledcích ztráta vědomí národní hrdosti, kosmopolitní založení, zaprodání se cizáckým zájmům a resignace na vztahy k osudu vlastního národa. Kosmopolitní charakter jej vedl k tomu, aby se podrobil mnichovskému diktátu západních mocností a aby se stal hrobařem československé samostatnosti. Zatím co československý lid při své lásce k vlasti a při věrnosti k ideji československé samostatnosti byl odhodlán hájit republiku, zrazoval dr Beneš republiku a nechal národy Československa na pospas násilí německého fašismu. A zcela se smiřoval s tím, že Československá republika nebude existovat, že národy naší republiky budou vyhlazeny německými fašistickými okupanty a že československý lid bude vlečen na strašlivou mučivou Golgotu. Zcela se ve své pofrancouzštělé kosmopolitní duši smiřoval s tím, že našemu národu svou kapitulací způsobil větší katastrofu, než byla Bílá hora. S tím se však mohl smířit jen on, dr Beneš, honorovaný exponent a služebník západních mocností.“ — Kosmopolitní přísada dodala definitivní směr, kterým se má výklad dějin ubírat.⁶³

Vyjádřením tohoto směru, ba přímo jeho absolutním vrcholem, se stal rok 1953.⁶⁴ Zvláště dva tituly posunuly interpretaci Benešovy osoby asi nejdále a také byly nuceny nejvíce zápasit s její logickou soudržností. Byly to jednak *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky* z pera Čestmíra Vejdělka a Aloise Míky, navazující na rozhlasový cyklus vysílaný v roce 1951,⁶⁵ jednak další práce Václava Krále *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, jež podstatně překonala jeho loňskou brožurku.⁶⁶

Předvedena je celá pestrá paleta Benešových (potažmo Masarykových) hříčků, obohacená o nové barevné tóny, dosti křiklavé. Beneš je zde chápán — dá se s trochou nadsázky říci — téměř jako génius reakce, mistr v podvodech a virtuos v přetvářce.

V případech Králově jsou Masaryk a Beneš, takto „staří agenti západních imperialistů“, vlastně jedinou šancí pro buržoasii, neúspěšně usilující o nastolení fašismu. „Místo reakčních a kompromitovaných fašistů a agrárníků nastupuje Beneš se svou buržoasně demokratickou gloriolou, aby za pomoci západních imperialistů dokončil to, co nemohli provést Beranové a Hodačové.“ Fašistický převrat Beneš odmítal nikoliv „z nějaké lásky k demokracii, ale z obavy, jak by na takový puč reagovalo dělnictvo pod vedením KSČ. Jinak se však Beneš ve svých názorech na vnitropolitické problémy ČSR nikterak nelišil od Berana a jemu podobných.“ Existence sovětsko-českosloven-

63 Tamtéž a zde dále i příspěvky Oldřicha Říhy (s. 174) a Josefa Macka (s. 198–201). Příp. velmi bojovný příspěvek Věry Olivové *Kosmopolitismus české buržoasie ve výkladu vzniku ČSR* na konferenci na téma *Boj proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*, pořádané Fakultou společenských věd VŠPHV v Praze 29. května 1952, otištěný v konferenčním sborníku *Proti kosmopolitismu ve výkladu našich národních dějin*, Praha 1953.

64 V roce 1953 bylo zahájeno další kolo protimasarykovské a protibenešovské kampaně, ale také potřeť (a naposledy) vyšli v češtině *Padělatelé dějin* (SNPL).

65 Alexander JANDERA [Čestmír VEJDELEK] — Alois MÍKA, *Kapitoly z dějin předmnichovské republiky*, Praha 1953.

66 Václav KRÁL, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, Praha 1953. Knížka byla původně připravována pro nakladatelství Naše vojsko pod názvem *Masaryk, Beneš a armáda*. Úryvek z jejich úvodních částí vyšel v listopadu 1952 v 1. čísle *Historie a vojenství* (dále jen HaV), viz Václav KRÁL, *Masaryk, Beneš a osvobozenécká legionářská legenda*, HaV 1, 1952, č. 1, s. 116–138.

ské smlouvy „byla pláštíkem, za nímž měla být připravena dohoda s fašistickými útočníky“, pojistkou „proti útokům zleva“, aby Beneš mohl „zajistit si důvěru pracujícího lidu a utvrdit ve veřejném mínění dojem, že vláda republiky a prezident nemají nic společného s fašisty a kapitulanty, ba naopak, že jsou připraveni k obraně republiky. [...] Žádný jiný politik než Beneš, jemuž se podařilo oklamat veřejnost a získat důvěru, nemohl by přivést národ až ke zrádné kapitulaci. Lidé druhu Beranova, projevující otevřeně svou touhu po dohodě s Hitlerem, by byli smeteni lidovým hněvem dříve, než by došlo k rozhodným okamžikům. Buržoasie, vědoma si své slabosti, potřebovala někoho, kdo by hrál komedii obrany republiky, kdo by v rozhodném okamžiku zaskočil náš lid.“ Veškeré kroky Benešova vedení mířící údajně k obraně státu byly pouhým zakrýváním skutečného cíle, kapitulace. Pro tento účel pořádala buržoasie proti němu i občasné útoky, aby „se ve veřejnosti upevňovalo přesvědčení, že Beneš je mužem demokracie, že je mezi ním a fašismem zásadní rozdíl, že Benešovi je možno klidně svěřit osud republiky v tak těžkých chvílích, jaké nadcházely. V tomto smyslu je třeba hodnotit agrární kandidaturu prof. Němce na presidenta republiky, která nesporně přispěla k upevnění důvěry všech demokratických živlů k Benešovi.“ Nečistá hra, kterou hrál s československým lidem, šla do takových podrobností, že „vypočítavý Beneš, spekulující na dlouhodobé perspektivy, provedl kapitulaci v Mnichově takovým způsobem, aby se mohl po válce vrátit do republiky jako president, aniž by v něm český lid viděl zrádce, který mu přivodil Mnichov a nacistickou okupaci.“⁶⁷ Jeho „taktikou bylo naopak nekompromitovat se zjevně s Hitlerem, hrát komedii obrany republiky až do konce a přijmout kapitulaci jako ‚nevyhnutelný diktát‘. Šlo o to, aby Beneš sehrál celou komedii takovým způsobem, aby v očích lidu zůstal bez viny, aby se mohl vrátit na bodácích anglických a amerických imperialistů jako osvoboditel. Tato nová osvoboditelská gloriola měla odstranit všechny pochybnosti, které by snad mohly u našeho lidu vzniknout o Benešově postupu v Mnichově.“

Benešovým zločinným plánům se postavila jen komunistická strana. „Vedení strany i stranickým masám bylo vždy jasné, kdo je Beneš. Ve svých projevech odhaloval Klement Gottwald Beneše způsobem tak pronikavým, že dnes, kdy máme přístup k dokumentům o činnosti Benešově, přímo překvapuje pronikavost Gottwaldovy analýsy, jež se do posledního písmene kryla se skutečností. Strana odhalovala Beneše jako nejprohnanějšího politika buržoasie, který protilidovou činnost měšťácké vlády a vykořisťovatelský charakter buržoasní republiky dovede výborně maskovat frázemi o ‚osvobození‘, o ‚demokracii‘ a ‚humanitě‘ a pod.“⁶⁸ Neúspěchy KSČ jsou kromě síly buržoasní reakce a Benešovy prohnanosti důsledkem vnitřního narušování strany buržoasními agenty, najmě Slánským.⁶⁹

⁶⁷ Tamtéž, s. 150–153. „A tak se stalo, že po válce jedni mnichované seděli na Hradě a ve vládě a jiní mnichované ve vězení, ačkoli všichni dělali jednu a tutéž politiku. Šlo jen o to, že tehdy ještě všemu našemu lidu nebyla jasná Benešova úloha v době ohrožení republiky fašistickými útočníky.“

⁶⁸ Tamtéž, s. 168, 174.

⁶⁹ „Není dnes pochybnosti o tom, že na skreslení politické linie lidové fronty měl hlavní podíl Slánský jako agent buržoasie.“ Tamtéž, s. 172.

Na stejné úrovni se pohyboval i výklad v *Kapitolách z dějin předmnichovské republiky*.⁷⁰ „Jako červená nit se vine celou vnitřní i zahraniční Benešovou politikou poznání, že Beneš byl odjakživa zapřisáhlým nepřítelem Sovětského svazu a obdivovatelem Anglie, USA a Francie. Nebylo přání, které by Beneš západním imperialistům nesplnil. Proto se dalo nutně očekávat, že splní i poslední jejich přání a prodá naše národy Hitlerovi.“ Buržoasně demokratický proud je zde přímo zasazen do fašistického hnutí, klam a přetvářka tvořily základ veškerého jeho konání. „Čeští fašisté v čele s Hradem dělali všechno možné, aby oklamali náš lid, oslabili jeho bojeschopnost a vrazili mu dýku zrady přímo do zad. Bohužel ‚veliký plán‘ Benešův skutečně vykonal svou práci a oklamal mnoho našich poctivých občanů, kteří do poslední chvíle věřili, že Beneš zůstane věrný spojenecké smlouvě se Sovětským svazem a nedá naše země Hitlerovi. Trvalo dlouho, než náš lid poznal podstatu tohoto plánu a pochopil úlohu Beneše v mnichovské zradě, protože Beneš a celá skupina Hradu byli mistry v maskování. Na oko si hráli na demokraty, plamennými řečmi mluvili o svobodě, ale současně tajně vyjednávali s Hitlerovými plnomocníky. Už v roce 1936 přijal Beneš Hitlerovy posly Trauttmannsdorffa a Haushofera a nabídl jim spolek mezi Československou republikou a nacistickým Německem. Benešovi, zasloužilému ‚demokratu‘ nečinilo nejmenších potíží vyjednávat s krvavými nacistickými katany a byl ochoten s nimi dokonce vytvořit spolek proti Sovětskému svazu.“ Ten „byl Benešovi vždy cizí a hrál v jeho protilidových politických tazích jen jakousi zástěrku, kterou zakrýval své pravé imperialistické smýšlení. Lid však ukázal jak Benešovi, tak i západním kupcům s národy, že všechny propočty ztroskotají na jeho odhodlaném odporu a vůli bít se s nepřítelem do posledního dechu. [...] Proto musela naše i zahraniční buržoasie změnit po květnové mobilisaci taktiku, i když v rozbíjení republiky nepolevila.“ Při hledání způsobu „jak podvést náš lid a nedopustit, aby se sám, pod vedením komunistické strany, dal do boje proti útočníkovi“, se hlavní úlohy chopil právě Beneš. „A tak v září začala poslední etapa Benešova plánu a největší komedie, kterou buržoasie sehrála s naším lidem.“ Jde o komedii s tzv. ultimátem kolem britsko-francouzského plánu z 19. září 1938, který vláda přijala, což vyvolalo bouři odporu tak mohutnou, „že československá buržoasie už naprosto nevěděla kudy kam. A tak, aby zachránila reputaci a přitom vyhověla Hitlerovi a svým západním ‚spojencům‘, sehrála komedii, která nemá v naší i světové historii obdoby. President Beneš se dohodl s anglickým vyslancem v Praze, Newtonem, o dalším postupu, kterým by Beneš byl kryt před rozhořčením lidu a mohl svůj úkol, předat pohraničí Hitlerovi, splnit. **President Beneš si prostě objednal u anglické a francouzské vlády ultimátum!** Chtěl tím dokázat před našimi národy, že on byl donucen pohraničí vydat, aby zachránil mír, i když byl vždy proti tomu. Nota byla objednána depeší anglického vyslance Newtona dne 20. září 1938 britskému ministru zahraničí.“ A ačkoliv „na naší straně stála nejlepší armáda světa — armáda Sovětského svazu — která věděla, zač bojuje, armáda, která už tolikrát zkrotila a na hlavu porazila každého útočníka“, „krvavá zrada na našem lidu byla už dávno dohodnuta a všechny nabídky Sovětského svazu odmítnuty. Zrádcovská

70 Při tvorbě rozhlasového cyklu, který dal základ *Kapitolám z dějin předmnichovské republiky*, byl Václav Král jedním ze spolupracovníků.

buržoasie dokončila černé dílo, ke kterému se připravovala po mnoho let. Ve dnech Mnichova ji proklel všechen náš lid!“⁷¹

* * *

K bombastičtějším odhalením vývoj kupodivu nesměřoval. V březnu 1954 sice ještě vyšla již delší dobu chystaná práce Rudolfa Beckmanna *K diplomatickému pozadí Mnichova*,⁷² rozebírající mnichovskou otázku hlavně z hlediska role britské diplomacie v přípravě Mnichova.⁷³ Úskalí této knihy, byť je plně v zajetí tehdejšího výkladu, jsou již přece jen trochu odlišnější.

V roce 1954 dojde v československé historiografii nejnovějších dějin, která se doposud pěstovala jako ohlasová literatura sovětské produkce, k jistému zlomu. Druhé číslo *Československého časopisu historického* otiskne obšírnou recenzi Královy knížky o Masarykově a Benešově politice od Věry Olivové,⁷⁴ která přes úvodní a závěrečné pochvalné pasáže značně zpochybní odbornou hodnotu Královy práce a nepřímou zahýbá některými zdánlivými výkladovými konstantami. Záhy ji budou následovat další kritiky — Vošahlíkova v *Nové mysli*,⁷⁵ Kotykova v *Sovětské historii*⁷⁶ a Vávra v *Historii a vojenství*.⁷⁷ Každá z nich bude knihu kritizovat z jiného hlediska, všimnout si jiných problémů, nicméně všechny tak či onak odmítnou v konkrétních případech Královu argumentaci jako neudržitelnou.⁷⁸ Brzy se k nim přidávají další, zejména z mladší generace historiků.⁷⁹

Situace v druhé polovině padesátých let se od té první začne velice lišit. Osobnosti Edvarda Beneše, zploštěné po vydání statí Kutakova a Štejna a následných horečných závodech o nejlepšího československého epigona, bude postupně navrácen třetí rozměr. A přestože nebudou chybět pokusy udržet dosavadní hodnocení Benešovy osoby v zajetých kolejích, rozpory a logické nesrovnalosti výkladu si revisi (alespoň částečnou) vynutí jako naprosto nezbytnou.

71 Tamtéž, s. 239, 242–243, 234, 243, 246, 248, 255. Zvýraznění je původní.

72 Rudolf BECKMANN, *K diplomatickému pozadí Mnichova. Kapitoly o britské mnichovské politice*, Praha 1954.

73 Zde zazněla zase ozvěna protichurchillovské kampaně z roku 1948, ačkoliv heuristicky jinak velmi pečlivý Beckmann nemá předmětné články uvedeny v seznamu literatury.

74 Věra OLIVOVÁ, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, ČsČH 2, 1954, s. 313–319.

75 Josef VOŠAHLÍK, *K úloze T. G. Masaryka a E. Beneše v politice československé buržoasie*, *Nová mysl* 1954, č. 9, září 1954, s. 1166–1172.

76 Václav KOTYK, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, *Sovětská historie. Zprávy Československo-sovětského institutu* 4, 1954, č. 6, s. 822–829.

77 Vlastimil VÁVRA, *V. Král: O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. (Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1953), *HaV* 3, 1954, č. 3, srpen 1954, s. 127–130.

78 Kniha bude diskutována i mezi studenty na pražské Filosoficko-historické fakultě UK.

79 Zejména Alena Gajanová, Robert Kvaček či Jaroslav Valenta. Významnou roli budou hrát i nové instituce — Ústav dějin KSČ a Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii.

RÉSUMÉ:

A tremendous influence on the transformations and shifts of the image of the second Czechoslovak President Edvard Beneš in 1948–1953 was exerted by a Soviet campaign accompanying the publication of the 'Falsifiers of History' documentary, which basically outlined a binding framework for the interpretation of the history of the Second World War, elaborated by subsequent texts. What was until then a rather positive image of Edvard Beneš became in the summer of 1948 the butt of criticism in the Soviet press, as it was in September in a report by Václav Kopecký on the 30th anniversary of the establishment of the Czechoslovak Republic.

The role of Beneš at the time of Munich was labelled as defeatism, unwillingness to accept Soviet assistance, and making concessions to the treacherous domestic reactionary circles, and contrasted with the person of Klement Gottwald, especially strongly after Gottwald's speech on Stalin's seventieth birthday.

In 1950 there came a further shift in the understanding of the role of Beneš in 1938. Soviet reviews of documentary source editions DGFP and DBFP marked him as an active participant in the Munich treachery, which was directed against the USSR in particular. The Soviet 'revelations' were espoused by the Czechoslovak side and a vigorous anti-Beneš (and in direct connection with it, anti-Masaryk) campaign was launched in 1951, which provided arguments for the ongoing campaign against political opponents.

The anti-Beneš campaign comprised a drive against 'cosmopolitanism', which culminated in 1952. The result was, among other things, the questioning of the bourgeois-democratic character of the First Republic and the strengthening of the legitimacy of the leading role of the Communist Party.

The campaign's culmination point was reached in 1952–1953, when the negative image of the First Republic and of Beneš (viewed from the perspective of the Munich betrayal) acquired the most crude dimensions. Naturally enough, the false interpretation of history was fraught with many pitfalls and in the period after Stalin's and Gottwald's death this model — particularly for some younger historians — proved to be untenable. The first time that criticism was levelled at it was as early as 1954 through reviews of a book by Václav Král.

PhDr. Josef Nožička, student doktorského studia na Ústavu českých dějin FF UK Praha, zabývá se zejména československými dějinami první poloviny 20. století s důrazem na Mnichovskou dohodu a její historické obrazy (mlady.hlasatel@seznam.cz).